

Společným tématem autorů a jejich koncepcí, které si dnes uvedeme, je otázka proměny tzv. modernity, tedy klíčového soc. termínu, jemuž se věnovaly v podstatě všechny sociologické teorie až doposud – tedy povaze a charakteristice modernity, moderní společnosti, tak v tomto případě jde právě o otázku proměny či zániku modernity, a vzniku něčeho radikálně odlišného, ... téma předznamenal minule M. Castells se svojí sít'ovou společností, a této proměně se budeme věnovat i příště, v rámci tzv. teorií globalizace. Dnes si přiblížíme některé koncepty a pojetí od nejvlivnějších soudobých sociologů: Ulricha Becka, Anthony Giddense a Zygmunta Baumanna

Tak jako v počátcích sociologic. uvažování byla klíčová distinkce tradiční X moderní společnost, ukazuje se nyní stejně zásadním problémem neaktuálnost „tradičního“ vymezení modernity v rámci událostí posledních 20-30 let...

ULRICH BECK (1944-..) německý sociolog (D: Riz.sp, 1992)

Beckovo pojetí Mod. je spojeno s pojmem „riziko“. Jeho vymezení spočívá na zásadní odlišnosti soudobých „rizik“ od rizik původních, která vyplývala z nejistého přírodního prostředí, z možnosti vnějších zásahů, nevyzpytatelnosti boží vůle a osudu.

Moderní průmyslová společnost je vůči takovým rizikům více imunní.

X Současná rizika jsou naopak produktem normálního, běžného a úspěšného chodu moderní společnosti a jejich skutečnost je charakteristická pro povahu dnešní společnosti.

Skrze takto vytvářená rizika společnost systematicky produkuje vlastní ohrožení.

Beck zmiňuje např. rizika: atomová, chemická, ekologická, genetická, která se spojují do globálního ekologického ohrožení.

Charakter nových rizik: nejdou časově, prostorově, sociálně ohraničit, nehmatatelná a neviditelná. Zásadní odlišnost od rizik raně průmyslových – která se dala racionálně zvládat (systém pojištění, pravidel). Současná rizika – způsobují erozi dřívějších pravidel, ta již nefungují. Globalizace rizik vyžaduje zcela nový systém pravidel.

Vzniká tzv. **Riziková společnost** a pro ni klíčové pojmy – individualizace, reflexivita, globalizace. Sociokulturním kontextem RS je právě přechod od moderny k postmoderně.

právě v tomto kontextu mluví Beck, zhruba od pol. 80. l. 20. st. , o tzv. **refl. Modernizaci a tzv. „Druhé moderně“** .:

Tak jako kdysi jednoduchá modernita nahradila tradiční společnost, tak nyní, přímo v naší současnosti, je počáteční fáze modernity střídána jinou a radikálnější formou moderní společnosti.

Reflexivní charakter nové fáze modernity = dosavadní poměry – společnost jednoduché modernity – jsou podrobovány kritice stejně radikální, jaké podrobila sama moderní spol. svoji předchůdkyni – spol. tradiční.

Jednoduchá modernita = moderní spol. až od 70. – 80. l. 20. st. Založena na předpokladech, které jsou poslední čtvrtinu 20. st. zpochybňovány:

- Spol. uzavřena do národních hranic. Stejně uzavřen i průmyslový sektor. Vztahy mezi kapitálem a prací podřízeny potřebám (sociálního) státu, regulovány formou tripartity.

(odborníky+zaměstnavatelé+vláda)

- Ideálem byla plná zaměstnanost (téměř realizováno po válce). Zaměstnanci – standardní životní dráhy, všechna rizika pokryta pojištěním.

- Teorie modernizace, která vznikla v poválečných letech, tuto tendenci posilovala. Další vývoj byl předikován jako lineární stupňování blahobytu při zachování stávajících rysů spol.

X Modernizace v poslední čtvrtině 20. stol. vede ale jiným, ne zcela zřetelným směrem. **Jde o meta – změnu – proměnou procházejí právě ty kategorie, skrze které jsme modernitu popisovali a vysvětlovali ⇒ nový druh kapitalismu, práce, globálního řádu, společnosti, přírody, subjektivity, každodenního soužití, státu.**

Beck si všímá řady znaků, které tato proměna modernity má, v rovině osvobození lidí od sociálních forem industriální společnosti:

Např.

- 1) ve vyspělých státech došlo k posunu k individualizaci, **Sociální státy na Západě rozpouštějí tradiční parametry industriální společnosti – třídní kulturu a vědomí, genderové a rodinné role.** Na těchto kolektivních vědomích se dosud zakládaly politické organizace a instituce. Lidé, vytržení z tradičních podmínek a sítí rodinného zaopatření, jsou ve zvýšené míře odkázáni sami na sebe
- 2) **Sociální nerovnost se rovněž individualizuje.** rozestupy v hierarchii příjmů a základní charakteristiky námezdní práce zůstaly stejné. Na druhé straně ale ztrácí na důležitosti vazba na sociální třídy. – mizí životní styly tříd a vznikají individuální formy existence, které nutí lidi učinit sebe samé centrem svého plánování života. Individualizace znamená variaci a diferenciaci forem života a životních stylů. **Teze individualizace tím narušuje marxistickou teorii tříd:** Dynamika pracovního trhu zajištěná sociálním státem rozměnila nebo rozložila v kapitalismu sociální třídy > **vzniká tak kapitalismus bez tříd, individualizace způsobuje beztřídnost sociálních nerovností.**

jednotkou již není třída, ale „tržní individuum“

- 3) **Individualizace nerovností je provázána s jejich intenzifikací.** V Německu dochází jak k nárůstu více či méně dočasné nezaměstnanosti, tak k růstu počtu dlouhodobě nezaměstnaných, a zároveň se objevují nové, většinou sociálně nevýhodné hybridy mezi zaměstnaností a nezaměstnaností. **Problémy systému jsou ale politicky bagatelizovány a převáděny na problémy osobního selhání. Za sociální krizi je prý zodpovědné individuum.**
- 4) Změny přináší i tzv. „osvobození“ od genderového statusu. Např. vysoká rozvodovost se stává příčinou „nové chudoby“ žen. **Rodina trpí individualizací: střetává se v ní ambice na zaměstnání a vzdělávání s rodičovskou povinností a monotónní domácí prací. Výsledkem je tzv. negotiated family,**(smluvní) v níž probíhá jen více či méně regulovaná výměna emocí a kterou lze navíc kdykoliv snadno opustit.
- 5) Rozpory moderny rozštěpené základními rysy industriální společnosti. Společnost industriální je vždy zároveň stavovská – stavovská stránka industriální společnosti není reliktem, ale jejím fundamentem. Proto je nástup industriální společnosti doprovázen rozkladem rodinné morálky.
- 6) **Reprodukcí již nezajišťuje sociální třída ani rodina – individuum samotné se stává reprodukční jednotkou sociální v životním světě.** Individua se stávají agenti své vzdělávací a tržně orientované existence a s tím souvisejícího plánování – **biografie se stává reflexivním projektem. Individualizace však neznamená emancipaci, souvisí zejména s institucionalizací a standardizací.** Člověk se stává závislým na pracovním trhu a tím i na vzdělání, spotřebě, sociálních právech, poradenství všeho druhu apod. – což jsou speciální formy sociální kontroly.
- 7) Individualizace působí proti societalizaci, tj. rozpouští (staré) sociální a kolektivní formy – ale na druhou stranu vznikají tzv. *nová sociální hnutí:*
 - a) jako artikulace nových rizikových situací v *risk society*;
 - b) jako hledání sociálních a osobních identit a závazků v detradicionalizované společnosti.

Beck při analýze vývoje ve Spolkové republice sleduje následné konkrétní příklady toho, co nazývá „eskalátorovým efektem“ „*Na jedné straně zůstaly vnitřní vztahy sociální nerovnosti v poválečném vývoji Spolkové republiky do značné míry konstantní. Na druhé straně se radikálně změnila životní podmínky obyvatelstva. Vývojovou zvláštností sociální struktury ve*

Spolkové republiky je tedy „eskalátorový efekt“: „třídní společnost“ se celkově ocitla o patro výše.“

Příklad:

1) Kulturní vývoj životních forem

- Mezi roky 1880 a 1970 se mzda dělníka v Německu v reálné hodnotě třikrát zvýšila. Ještě do roku 1950 jídlo, byt a oblečení zabraly 75% rozpočtu domácností, v roce 1973 je to 60% při nesrovnatelně vyšší úrovni. Poukazování na rozdíly mezi třídami, které jsou zhruba stejné již není tak efektivní, protože se dělníci dnes mají lépe, než leckterý podnikatel o sto let dříve.
- vyšší očekávaná délka života, zkrácená doba výdělečné aktivity, větší finanční možnosti – to jsou základní jevy, v nichž „eskalátorový efekt“ nalézá svůj výraz v biografickém profilu lidí.
- zvětšil se volný čas a nejde již tolik o kvalitu života v práci, ale mimo ní > třídní rozdíly (definované Marxem podle vztahu k výrobním prostředkům) v takovéto společnosti ztrácejí na důležitosti a nerovnost se projevuje spíše v **nerovných konzumních stylech**.
- Dříve bylo vrůstání do třídní identity přirozeným procesem, který se zakládal na osobní zkušenosti ze života rodiny. Dnes člověk postupně odhaluje nerovnosti až později a ne s takovým významem pro politickou či jinou orientaci
- nerovnost mezi muži a ženami je už nyní nevyvratitelně patrná, což dokazuje rovné vzdělání žen – argument „ony to nedokážou“ už neplatí. Je jasné, že „ony to dokážou, ale muži jim to nechtějí dovolit.“
- období rozmachu státu blahobytu vedlo při nezměněných vztazích nerovnosti ke kulturní erozi, čímž nakonec jasně vystoupily nerovnosti mezi muži a ženami > rozbíjí se třída i rodina - tzv. eskalátor ale funguje v některých procesech i opačně: např. ve vzdělání: dochází k novému uzavírání – diplomy se stále znehodnocují a zhodnocují zároveň – diplom má každý, takže jeho cena klesá > eskalátor dolů. Ale zároveň se bez diplomu vůbec člověk neuchytí > diplom je zapotřebí, ale nezaručuje práci. Tu opět zajišťují tzv. „stavovské“ hodnoty – známosti, vystupování, loajalita...

První (jednoduchá, průmyslová) modernita – individualizace probíhá, ale podmíněná. Jedinci formálně svobodní a rovní, ale zůstává pevně stanovený prostor (třída, profese, pohlaví, národ), ve kterém mohli realizovat svou životní dráhu.

X Druhá moderna, charakterizovaná Reflexivní modernizací – prudké snížení významu všech těchto kategorií ⇒ každý si musí pomoci sám, bez jejich příkazů i opory. Každý je výhradním autorem svého života, ale je třeba rychlé rozhodování, velký rozsah nejistoty na základě nepodmíněného rozhodování jiných.

Jednoduchá modernita – funkční diferenciací sektorů spol. , jejich postupná specializace – ta má své meze – X nyní politika již není schopná zodpovídat za důsledky rozvoje vědy a rizikových technologií, politika národního státu není adekvátní tlakům nadnárodní ekonomiky. Funkční diferenciací vedla k tomu, že v krizi není nikdo, kdo by vzal odpovědnost za vývoj. Týká se krize zaměstnanecké společnosti i ekologické krize.

Odpověď na problémy v jednoduché modernitě: více techniky, trhu, vědy, ekonomického růstu, funkční diferenciací.

X Reflexivní modernita . **poznání, že mnohé z problémů způsobila technika, ekonomický růst, diferenciací. Nelze jimi tedy řešit problémy, které samy způsobily !!!!!**

Základní teze Beckovy teorie druhé modernity lze vymezit také takto:

Reflexivnost rizikové společnosti spočívá v tom, že sama sebe identifikuje jako problém a vážné sebeohrožení. Je něco zásadně špatného na západním projektu modernizace. Modernitu je třeba podrobit tvrdé kritice a zachránit, co je na ní cenné, (viz Dialektika osvíc. u Frankf. Školy!!!) V procesech reflexivní modernizace mizí poslední zbytky předmoderních vzorců, díky nimž si udržovala stabilitu modernita jednoduchá (nukleární rodina, dělba práce mezi mužem a ženou v domácnosti, profesní skupiny, národní stát). Plnily důležité sociálně integrační funkce, ale byly zpochybněny procesy, které lidem přenášejí větší svobodu (a nejistotu). Sociologie má pro popis těchto změn jen nástroje popisující jednoduchou modernitu – těmi nelze postihnout prudké změny, ke kterým dochází. Nové jevy se potom zdají jen jako výjimky z pravidla či anomálie.

Průmyslová modernita – možnost spoléhat se na veličiny jako důvěra, jistota, náležen, kontinuita. X Druhá modernita – neplatí. Mizí opěrné body.

Člověk si tvoří životní dráhu z ničeho sám, intervaly změny stále kratší.

Druhá modernita plná rizik a nejistoty, zároveň ale i naděje, že neustrne ve vývoji. Otevřená budoucnost, společnost má příležitost zbavit se zastaralého. Zlomová situace, podobná té, ze které se zrodila moderní společnost.

Dnešní krize je krizí racionalizované tradice, překonání je možné jen reflexí mezi dosavadní racionality.

Krátce k AG, kterého jste četli sami....

Giddens, A.: Důsledky modernity

Dle něj je klíčovým motivem dynamiky modernity její **sebereflexivní povaha**.

Původní konzistenci místa sociální akce, času a prostoru zaručovala tradice a legitimovala tak sociální praktiky. Reflexivita tak byla omezena jen na reinterpretaci tradice, "minulost" převažovala nad "budoucností". Zatímco reflexivita moderny vede k neustálému znovuoověřování a přetváření takových praktik na základě nových informací. Reflexivita tak vede k znejistění vědy a vědění vůbec. Reflexivita převrací chápání rozumu jako získávání vědění. Samotná modernita je utvářena prostřednictvím reflexivně uplatňovaného vědění a jeho neustálé revize = není žádné vědění ve starém smyslu slova, kdy vědět znamenalo být si jistý. To se týká přírodních i sociálních věd.

Speciální postavení mají podle Giddense sociální vědy, které zatím nedocenily své hluboké zakotvení v procesu modernity. **Poznatky sociálních věd neustále „cirkulují do a z“ oblastí, o kterých vypovídají a tím je neustále přetvářejí.** **Modernita je tak dále bytostně sociologická.** Moderní reflexivita znamená uvědomění si celkové povahy expertního vědění a sociálních aktivit a vnímavost k revizi a změně. Cirkularita rozumu rozbíjí osvícenské paradigma historie jako vyprávění a přetváří povahu historicity moderních institucí, která v modernitě znamená nelegitimizaci budoucího na základě minulého, ale zásadní předěl a rozchod s minulým a otevření prostoru budoucímu. Dalším důsledkem reflexivní povahy a rozpojení je „vyprázdnění“ ideje pokroku. Reflexivita tak tedy popírá původní velké osvícenské principy a dospívá v postupném procesu k onomu novému řádu, který ale nelze interpretovat jako postmoderní (to by vedlo ke špatnému chápání jeho povahy), ale je třeba ho nahlížet

jako výsledek procesu sebeprojasňování moderního myšlení. Prožíváme tedy fázi nikoli přehodnocování, ale fázi radikalizace projektu modernity. Tato radikalizace není kontextově omezená na Západní civilizaci, ale má dalekosáhlé důsledky pro celý svět. Modernita je i bytostně globalizující globálním rozšířením vlivu svých institucí.

Více ke globalizaci viz příští přednáška...

Když to shrneme.

- **A.Giddens**: místo postmoderny mluví o "radikalizované modernitě"; současnou modernitu neodhazuje, ale dovádí ji do důsledků (viz časoprostorová komprese); **U.Beck** zase mluví o "**druhé moderně**", kterou pojí s problémy globalizace, rizika, reflexivní modernizací

Odlisný pohled Becka od Giddense – ten tvrdí, že individuum vlastně využívá stále lépe abstraktní a globalizované struktury – jako výsledky vývoje modernity.

Podle Becka nejsou tyto struktury tak stabilní, jak si Giddens slibuje. Erodují, rozpadají se – aktéři se ale učí využívat nový prostor a čelit novým nejistotám. (viz Giddensova odlišně vyznívající diskuse tohoto problému v pojmu „důvěry“)....

Co na to ZB??? ..polský soc..

Přiblížíme si tu teze ze dvou prací, z Úvah o post.době, a z Tekuté modernity. K některým úvahám z knihy Globalizace se dostaneme příště, a k tezím z práce Modernita a holocaust se pravděpodobně někteří z vás dostanou blíže v rámci četby a eseje navíc.

B. styl na sociologa spíše filosofizující, esejistický a místy etizující, libující si v metaforách a symbolizacích... nicméně, právě svojí odlišností nám může vhodně doplnit spektrum pohledů na proměnu moderní společnosti:

Starší práce (1995)

Předně samo trochu konfuzní vymezení pojmu postmoderní...co tím vlastně ZB myslí, jak to souvisí s „tradiční“ definicí PM:

Sám ZB v rozhovoru z konce 90.let přibližuje svoje pojetí a odpovídá tím i na otázku, zda jeho a jemu podobná pojetí jsou spíše myšlenkovou, hypotetickou, ideálnětypickou (MW) konstrukcí, nebo zda v takové době opravdu žijeme: samotný pojem PM může být vedlejší, ZB akceptuje Giddensovu pozdní modernitu, Beckovou reflex.modernitu aj, za předpokladu že jde o označení jiné skutečnosti než tu byla před 100 lety, která také vyžaduje jinou pojmovou síť, odlišnou výzkumnou strategii. V tomto smyslu ZB nevidí vlastní diagnózu jako nijak obzvláště originální, ptž v této věci existuje poměrně značná shoda, a různí autoři se různí spíše poznávací perspektivou nebo hodnocením toho, co popisují. Spory o PM se týkají spíše slova, než fakt.

V knize UOPM B. v rámci této diskuse o PM sleduje především způsob změn ve společenských vztazích. V důsledku prudkého růstu mobility a anonymity v městských aglomeracích se mění místo člověka ve světě, do popředí se dostává otázka identity jedince. "Postmoderní" osobnost lze charakterizovat pomocí čtyř modelů, vzorců: zevloun, tulák, turista a hráč.

Tyto modely se objevovaly již v minulosti, ale měly trochu jiný charakter. Dnes, oproti dřívějšku, se běžně vyskytují v širokém měřítku, jsou součástí každodenního života, vystupují v životě člověka současně a nemají vylučující charakter.

Zevloun se stal obrazem moderní městské společnosti. Zevloun se nezabývá tím, co je podstatou věci, nejde do hloubky věci, je povrchní. Svě okolí vnímá, pozoruje; "režíruje" - ve své představivosti - dění, aniž by měnil osudy těch, jimž přidělil role. Sám se ale nezapojuje, je skrytý v davu. V tom spočívá půvab této hry, kde nejsou následky a závazky, kde se vědomě hraje na "jako". Městský zevloun tedy představuje prožitek úplné svobody, svobody ale pouze představované, která je nezávislá na vůli a rozmarech ostatních a nezanechává žádné následky. Oproti dřívější zábavě pro vyvolené se v "postmoderní" době podmínky zevšeobecňují. Díky výrobcům a prodávacům zboží dostupným obyčejným lidem se zábava stala dostupnou téměř všem, kdo má nějakou tu hotovost a čas. Možnosti obchodu se velice rozšířily a zákazníka do obchodů nepřitahuje jen nutnost a potřeba něco koupit, ale i **touha podívat se**. Jakmile to udělají, stanou se rázem podívanou sami navzájem a proměňují se v herce nekonečného představení.

Za nejbezpečnější, nejčastěji a nejochotněji postmoderním zevlounem navštěvovaný terén Z.Bauman považuje televizi. Největší nákupní procházka se svým objemem nemůže vyrovnat nenasytité televizní obrazovce. V bezpečí a pohodlí svého bytu je zevloun usazen do křesla a dálkovým ovladačem putuje po světě. Obrazovka mu dovoluje zažívat neustálá dobrodružství a zážitky. To, co dříve bylo považováno za sváteční se stává každodenností. Divákovi se skutečnost vnucuje ještě přesvědčivěji a naléhavěji. **To, co se zrodilo jako reprezentace skutečnosti, se stalo jejím standardem a mírou.** Málokterá skutečnost toho však může dosáhnout, protože nic není opravdově skutečné, dokud to nebylo zachyceno na videozáznamu nebo fotografiích. Dnes se sama skutečnost jeví jako to, co se den co den line z obrazovek. A tento svět je světem zevlouna.

Životní způsob **tuláka** se v moderní době mění z nevýhody ve výhodu. Tuláctví nic neohrožuje, pro sebereprodukci společenského řádu je dokonce nezbytné. Tulák putuje a tráví podstatnou část života na cestě. Každou situaci, v níž se nachází, chápe jako útulek, v němž se dlouho nezdrží. Svět se tulákovi jeví jako soubor šancí, každá šance je dobrá, jen žádnou nepřehlédnout, chce to důvtip a vynalézavost, když se to hodí, rychle ji zvednout. Neohýbat hřbet příliš horlivě, aby mu zůstala ohebnost i na zítřek.

Turista opouští dům, aby vyhledával dojmy, zážitky a nové zkušenosti. Od tuláka se liší tím, že cestovat nemusí, nic ho z domu nepudí, na cestu si bere domov s sebou. Svět, který turista navštěvuje, musí plnit jeho očekávání, musí se snažit, aby byl hoden další návštěvy. Turista platí a tudíž i vyžaduje. Nejdůležitější je necítit se tam, kam jsme se vzdálili jako doma, nezapustit kořeny. Turista se neangažuje do dění v navštívené zemi, nebere na sebe zodpovědnost. Přisvojuje si svět, aniž je jím přisvojován, osvojuje si cizost jiných a obyčeje a sám se pyšní svou vlastní cizostí. Turista putuje po bezpečných cestách naplněných exotikou. Dočasnost pobytu mimo domov mu dovoluje si zvolit podobu v jaké se chce prezentovat.

Hráč jedná ve světě, který se neřídí zákonitostmi, principem takového světa je riziko. Jedinou jeho výbavou je důvtip, s jakým rozehraje hru. Hráč nemá vliv na osud, své záměry může buď předčasně odhalit, nebo je utajit a tím protihráče zmást. **Ke hře patří to, že se jako hra chápe.** Končí ve chvíli, kdy padlo rozhodnutí, které ale není definitivní. V postmoderním světě jsme tak trochu všichni hráči. Ne všechno se musí stát a jen málo je toho, co se stane neodvolatelné a nenapravitelné. Tím větší význam má pak "nová hra". (viz hra u BOURD!)

...další charakteristikou PM je **městský život**...

...ne každý městský život, podle Z. Baumana, je moderní, ale každý moderní život je městský... Modernizace života neznámá nic jiného než připodobňování městskému životu a to v následujících oblastech:

- člověk se vydává na životní cesty
- je potřeba dobře porozumět velkému množství signálů, vybrat si z nich ty podstatné a jít ve zvoleném směru
- cesty jsou plné různých lidí, kteří také hledají tu svou cestu, a proto je dobré se zamyslet nad jejich konáním, domyslet a předpokládat jejich kroky
- to ale není tak jednoduché, záměrům lidí nelze úplně porozumět, existuje zde náhoda a riziko

To, co o druhých lidech nevíme, vnímáme jako cizost a je samotné jako **cizí**. Neznámé nás přitahuje jako nějaké dobrodružství, ale zároveň nás děsí. Štěstí obyvatel města spočívá v co největším poznání dobrodružství a v oslabení nebezpečí. Město tedy musí k relativní spokojenosti všech najít kompromis mezi těmito protikladnými požadavky. Omezením prvku překvapení a jeho významu můžeme tuto cizost zevšednit, přiblížit všem a tím ji pochopit.

Městský život má pro různé obyvatele různé významy, což se také odráží v pojetí cizosti a souborů lidí, kteří pod tento termín spadají. Je téměř všeobecným jevem, že se zkušenosti městského života popisují z postmoderního, demokratizovaného a zkomercializovaného pohledu **zevlouna**.

V dalších pracích ZB rozvíjí své pojetí a v knize TM připojuje K řadě označení, jimiž současní sociální teoretici charakterizují soudobou společnost (radikalizovaná moderna, pozdní (druhá) moderna atd.), označení **tekutá modernita**.

Modernizaci můžeme podle Baumana chápat jako proces „zkapalňování“, jako proces tavení pevných látek. Zatímco ve fázi těžké (pevné) modernity byly tradiční pevné látky (např. tradiční vazby, víra, zvykové právo) nahrazeny novými a zdokonalenými pevnými tělesy (př. racionální právo), v současné fázi modernity – v tzv. v tekuté (lehké) modernitě – se již pevná tělesa pouze rozpouštějí. Především se rozpouštějí omezení individuální svobody výběru a jednání, životní vzorce a pravidla se značně diferencují a rozvolňují. Zatímco roztavení tradičních pevných těles vedlo k zformování nového řádu, v tekuté modernitě došlo k rozpuštění vazeb, které propojují individuální volby do kolektivních projektů a jednání. Tekutá modernita je tedy individualizovanou, privatizovanou verzí modernosti. Každý člověk si musí v novém řádu najít své místo (*niku*) za pomoci nově nabytých svobod. Bohužel vzorů a pravidel, jimiž by se mohl člověk řídit, je k dispozici stále méně a odpovědnost za selhání v dnešní modernitě nesou hlavně **jednotlivci**.

Zkoumání změn, které znamená nástup tekuté modernity pro lidskou situaci, rozděluje Bauman do pěti částí, ve kterých podrobně analyzuje proměny základních moderních konceptů. Mezi základní koncepty modernity zahrnuje: 1. úsilí o emancipaci, 2. myšlenku

individualizace – představu, že je na jedinci, aby se sám stal, tím kým chce být, 3. představu pokroku a práce jako prostředku, jak ovládnout budoucnost, 4. oddělení času a prostoru, 5. národní stát.

Emancipace

Základním znakem modernizace je úsilí o emancipaci. K těmto snahám by měla přispívat i kritická teorie tím, že bude odhalovat překážky, které stojí v cestě emancipaci. Klasická kritická teorie reprezentovaná Adornem a Horkheimerem poukazující na sklon k totalitní společnosti vnitřně obsažený v moderní společnosti byla podle Baumana výrazem pevné modernity. Podle Baumana je situace v lehké modernitě odlišná hned ze dvou důvodů. Jednak proto, že se zhroutila iluze o tom, že historie má určitý účel a za druhé proto, že se úkoly modernizace deregulovaly a privatizovaly. Diskurs „spravedlivé společnosti“ byl v tekuté modernitě nahrazen diskursem lidských práv, který se zaměřuje na právo jedinců lišit se a podle svého si vybírat své vlastní modely štěstí a svůj způsob života.

Bauman přejímá Beckovo pojetí individualizace jakožto nepřetržitého a nekonečného procesu spjatého s modernizací. V moderní společnosti se lidská identita mění z čehosi daného v úkol jedince a jedinec se stává sám odpovědným, za to kým je. Zatímco v ranné modernitě byla základem sebeidentifikace příslušnost ke třídám (na rozdíl od zděděné příslušnosti ke stavům), která byla založena na aktivním přizpůsobování se určitým typům a vzorcům chování, v současné fázi modernity ztrácejí identity jedinců pevnější zakotvení. Vyrovnání se sociálními riziky se individualizuje a ztrácí se tak možnost spojení starostí jedinců ve veřejný zájem. Odvrácenou stranou individualizace je koroze občanství a krize veřejného prostoru.

Současným úkolem kritické teorie proto už není obrana soukromé sféry před sférou veřejnou, ale naopak obrana mizející veřejné sféry. Hlavní překážkou emancipace v tekuté modernitě je totiž prohlubující se propast mezi právem na sebeuplatnění („jedinec de iure“) a možnostmi ho dosáhnout („jedinec de facto“). K překonání tohoto rozporu je nutno, aby byl jedinec aktivním občanem a aby byl schopen přenést své privátní problémy na rovinu veřejnou.

Individualita

Tekutá modernita (v protikladu k pevné modernitě charakterizované řádem a pravidly) je světem svobodně si vybírajících jedinců, kteří mají svobodu stát se kýmkoli. Protože záleží jen na jedinci, jaké příležitosti využije, a protože důsledky svého rozhodnutí si ponese sám, je pro něj důležité, jak si s podobnými problémy radí druzí – hledá ty, kteří by mu mohli poradit, či ze kterých by si mohl vzít příklad. Způsoby zvládání soukromých osobních problémů se proto stávají veřejnou otázkou. Tyto tendence přispívají k již zmíněné krizi veřejného prostoru. Veřejný prostor přestává plnit funkci místa setkání a dialogu mezi soukromými a veřejnými otázkami a stává se místem veřejných zpovědí. Veřejný zájem se tak redukuje na zvědavost po informacích ze soukromého života veřejných osobností.

Život v lehké modernitě, ve kterém se neustále zkoušení nových nevyzkoušených možností stává vlastním cílem, podle Baumana nejlépe vystihuje metafora nakupování. Nakupování se týká jakékoli činnosti (ať je to výběr oblečení, zaměstnání nebo partnera či partnerky), která je výsledkem volby: každá volba zahrnuje zkoumání, prohlížení si vystaveného zboží, porovnávání ceny s našimi možnostmi apod. Život v lehké modernitě již není uspořádán kolem role výrobce, jež vyžaduje regulaci, definici potřeb a konformitu, ale kolem role konzumenta, která se neřídí definovanými normami, ale touhami a prchavými přáními. Autority se v lehké modernitě namísto vydávání příkazů snaží získávat přízeň vybírajících si – pokoušejí je a svádějí.

(Postmoderní společnost své příslušníky zaměstnává více jejich schopností konzumovat než vyrábět. Současná podoba **konzumenství** je založena na uvolnění skrytých přání a fantazií, kdy *potřeba byla nahrazena touhou*.

„Nákupní“ styl života je nástrojem nového přerozdělení svobod v době tekuté modernity.

Možnost autentičnosti v tomto směru je velice sporná. Konzumní výběr je nyní hodnotou samou o sobě: na samotném vybírání záleží více než na tom, co je vybíráno

Přešli jsme od společnosti v panoptikálním stylu ke společnosti ve stylu **synoptikálním**.

Místo dozoru a dohledu zaujal „spektákl“ (podívaná), jde o fázi sociálního voyerství.)

Podřízení standardům se dnes dosahuje spíše prostřednictvím lákání a svádění nežli nátlakem a nucením.

domnívá se, že panoptikum, které se vyznačovalo tím, že pozorování a sledování lidí se odehrávalo na místní úrovni (a většinou tak, že malá skupina sledovala většinu), se proměnilo na synoptikum (koncept Thomase Mathiesena), ve kterém je malý počet sledován velkým počtem.

Ztrácejí se původní pozorovatelé a dohlížitelé. Ti se odpoutávají od své lokality a unikají do

neviditelného světa kyberprostoru. Z pozorovatelů se stávají pozorování a z pozorovaných

pozorující. „Mnozí sledují hrstku. V Synoptiku sledují místní lidé lidi globální. Autoritu

globálních zajišťuje právě jejich odstup: jsou doslova mimo tento svět, a tak se jen odhaluje

a dále posiluje neproniknutelná, věžeňská pevnost bezmocných.“. *Hrstka, která je sledována, jsou celebrity. Přicházejí ze světa politiky, sportu, vědy, šoubyznysu nebo jsou zkrátka uznávanými informačními specialisty. Ať už ale předváděné celebrity pocházejí odkudkoli, všechny vystavují na odiv svět celebrit, svět, jehož hlavní charakteristikou je právě to, že je sledován, sledován mnohými a ve všech koutech zeměkoule: že je globální svou schopností být sledován. V Panoptiku sledovali jistí vybraní místní lidé jiné místní lidi (a před nástupem Panoptika obyčejní, řadoví místní lidé sledovali ty vyvolené z nich). V Synoptiku sledují místní lidé lidi globální.*

Autoritu globálních zajišťuje právě jejich odstup; jsou doslova "mimo tento svět", ale nad světy místních lidí se každodenně vznášejí vtíravěji a mnohem viditelněji než andělé, kteří se kdysi vznášeli nad křesťanským světem: jsou zároveň nedostupní i v dohledu, esoteričtí i všední, nekonečně nadřazení, a přesto všem podřadnějším dávají zářný příklad, který má být následován přinejmenším jako předmět tužeb; uctívání a zároveň chtivě napodobování - majestát, který navádí, místo aby vládl.

Lokální lidé, segregovaní a separovaní na zemi, se s globálními setkávají prostřednictvím pravidelných televizních přenosů z nebes a tato setkání se rozléhají globální ozvěnou tlumící všechny lokální zvuky, které ještě odrážejí místní lidi, a tak se jen odhaluje a dále posiluje jejich neproniknutelná, věžeňská pevnost. ☺

Čas a prostor

Další charakteristikou současné společnosti je růst důrazu na osobní bezpečnost a strach z kriminality a s ním *spojený strach z cizích a odlišných*. Tyto tendence vedou ke změně charakteru veřejných prostranství a k snahám co nejvíce zabránit setkání z cizími. Veřejná prostranství (tj. prostory, které lidé mohou sdílet jako osoby veřejné) přestávají být občanskými prostory charakterizovanými připraveností ke komunikaci cizinci.

Bauman rozlišuje dvě základní strategie, jak se vypořádat s cizinci. První strategií je znevýznamnění odlišnosti (strategie fágní). Nejvýznamnějším příkladem míst očištěných od rozdílů jsou nákupní a konzumní místa - jsou to místa, která poskytují pocit bezpečí a sounáležitosti, protože všichni jejich návštěvníci do nich přichází ze stejných důvodů. (nabízejí to, co skutečná realita nedokáže poskytnout: rovnováhu svobody, bezpečí a pocit sounáležitosti (ačkoli je pouhým podvrhem). Davy v nákupních střediscích se přibližují vysněnému ideálu komunity – nejsou nutné žádné dohady ani potřeba porozumět si.)

Další strategií je strategie emická, tj. prostorová separace či selektivní přístup a využívání veřejných prostor. Ve městech se vytváří hájené enklávy se selektivním přístupem (např. luxusní čtvrti střežené ochrankami). Jinou formou této strategie je zneviditelnění odlišností, vytváření tzv. „prázdných prostorů“, do kterých člověk nevstupuje, protože cítí, že do nich nepatří (např. chudé čtvrti, oblasti obývané etnickými menšinami). Dalším rozšiřujícím se typem veřejného prostranství jsou prostory, ve kterých se sice nelze cizincům fyzicky vyhnout, ale ve kterých není třeba si jich všimnout (např. letiště, dálnice). Tyto prostory nevyžadují umění zdvořilosti nutné k vycházení s cizinci, protože jednání v nich je redukováno na několik velmi jednoduchých zásad.

V další části kapitoly se zabývá vztahem prostoru a času a otázkami globalizace. V moderní společnosti přestává být prostor svázan s časem, čas potřebný k cestování přestává být součástí prostorové vzdálenosti a kapacity lidských či zvířecích svalů, ale stává se atributem techniky. Čas se tak stal nástrojem dobytí prostoru a proměnil se v peníze. Dobývání prostoru závisí na rychlosti, ten, kdo cestuje rychleji, si může nárokovat více území a může ho lépe ovládat. X V tekuté modernitě se prostor stává irelevantní, protože ho lze překonat téměř v „nulovém“ čase. Je-li možno všech částí prostoru dosáhnout téměř ve stejném čase, není důvod se k místu zvláště poutat – místo lze snadno dosáhnout i snadno opustit. **Moc tak spočívá v kapacitě úniku.** (viz Bour, Fouc, Castells-toky) Na vrcholku nové sociální pyramidy stojí ti, pro které prostor, neznamena nic – ti, co se pohybují a jednají rychleji – a dole jsou ti, kteří jsou připoutaní k místu.

(. V tekuté modernosti začíná být usedlá většina ovládána nomádkou a exteritoriální elitou. Odstraňují se poslední kontrolní místa (hranice atd.). Elita dokáže vládnout, aniž by se zatěžovala povinnostmi správy nebo sociálního zabezpečení. Jejich moc se přesunula do exteritoriality elektronických sítí.)

Zatímco v těžkém (fordovském) kapitalismu byly kapitál i pracovní síla pevně fixovány k místu, v lehkém (postfordovském) kapitalismu je místně vázána pouze pracovní síla a kapitál je mobilní a exteritoriální. Kapitál se zbavuje břemene odpovědnosti a již nepotřebuje ke své reprodukci a dalšímu růstu místní pracovní sílu. Postfordistická organizace práce je založena na adaptibilitě, flexibilitě a volné struktuře řízení opírající se o krátkodobé smluvní svazky.

Tekutá modernita nemá pro věčnou trvalost žádné pochopení. Dlouhodobé nahradila krátkodobým a **ideálem učinila okamžitost**, (instantnost). Zaměřila pozornost na manipulaci s pomíjivostí a ochotu uvolňovat místo jiným podobně pomíjivým věcem. Devalvace dlouhodobosti a důraz na pomíjivost a instantnost mění i podobu lidského soužití, „Rozumná volba“ v epoše okamžitosti znamená usilovat o uspokojení a zároveň se vyhýbat důsledkům a odpovědnosti, k níž takové důsledky mohou směřovat.

Práce

V pevné modernitě byla práce spjata s myšlenkou pokroku, byla chápána jako prostředek, jak ovládnout budoucnost, představovala velký projekt univerzálně sdíleného lidského poslání a plánu celoživotního povolání člověka. Práce byla v moderní době povznesena na nejvyšší ctnost a neúčast na ní se chápala jako sociální abnormalita.

X V tekuté modernitě se představa pokroku individualizuje, dereguluje a privatizuje, snaha o zlepšení života již není kolektivním, ale pouze individuálním projektem. Práce (i celý lidský život) se v lehké modernitě štěpí do epizod a neposkytuje již bezpečný základ identity člověka, už nenabízí osu, od níž by šlo odvozovat definici sebe sama.

Práce tak získává převážně estetický význam, představuje především potěšení, zábavu nikoli užitek pro bližní, národ či budoucí generace. Současná nejistota práce vycházející z krátkodobých smluv je individualizovaná a dochází k úpadku tradičních odborářských aktivit.

V základech moderních společností je zakotvena představa života jako pouti, která směřuje k určitému cíli. Oddalování uspokojení bylo základem akumulace kapitálu a etiky práce. Dnes přestává být odklad uspokojení znakem morální ctnosti, ale je považován spíše za strádání a namísto ctnosti práce pro práci a zdrženlivosti se hodnotou stává **estetika spotřeby**. Jediným cílem odkladu uspokojení ve „společnosti spotřebitelů“ je zabezpečení trvalé touhy. *Lehká modernita je světem křehkosti a nejistoty, spojuje se v ní zkušenost nezajištění (pozic, nároků a živobytí), nejistoty (pokud jde o budoucí stabilitu) a nebezpečí (vlastní osoby, majetku, komunity). Pocit nejistoty má významné důsledky. Je-li budoucnost nejistá, nemá cenu si klást příliš vzdálené cíle, ani se vzdávat části svých soukromých zájmů ve prospěch zájmů kolektivních.* **Nejistota sociální existence vede k tendenci vnímat nejen svět, ale i mezilidské vztahy jako nakupení produktů okamžité spotřeby.** Bauman navíc zdůrazňuje, že spotřeba je na rozdíl od produkce, která vyžaduje kooperaci, osamělou činnost. V případě spotřeby je spolupráce zbytečná. Všechno je **konzumováno** individuálně.

Vzniká tak i tendence zacházet se vztahy a partnery jako s věcmi, které je třeba spotřebovat, nikoli produkovat.

(Modelem lidské situace se znovu stává **labyrint**, jehož půdorys se neřídí žádnými pravidly, vládne zde náhoda a překvapení. Život v labyrintu akceptuje dezorientaci, život mimo čas a prostor, život v závratí a nevolnosti, aniž bychom měli ponětí o směru. Znalost zákonitostí labyrintu je předpokladem práce manažerů.)

Komunita

Reakcí na růst nejistoty a křehkosti lidských vazeb je snaha hledat bezpečí v uniformitě komunity založené na společné, zpravidla etnické, identitě.

(Komunity jsou spíše projektem než realitou, jsou něčím, co přichází teprve „po“ individuální volbě.

Hlavním apelem komunitářství je příslib bezpečného přístavu uprostřed moře nepředvídatelných změn.) Komunita je založena na zdůrazňování vzájemné podobnosti a zdůrazňování odlišností vůči jiným a jejich odmítání (např. ve vztahu k přistěhovalcům). Tyto tendence, které podle Baumana znamenají značné ohrožení, jsou spojeny s úpadkem národního státu. Národ, který v éře Gesellschaft představoval náhradu za mizející komunitu, nyní směřuje zpátky k opuštěné Gemeinschaft. Stát ztrácí v éře tekuté modernity své dřívější role, vzdává se své role poskytovatele bezpečí a jistoty a vlivem globalizace ztrácí i svou suverenitu. Spojení národa a státu se vyčerpává.

ZB zde proti nacionalismu a patriotismu, jenž nepřipouští, že by k sobě mohli lidé patřit a přitom si uchovávat odlišnosti, staví model pluralitní společnosti (republikánský model), který se namísto potlačování rozdílů snaží usmiřovat odlišné zájmy. VIZ TÉMA PLURALIZACE ŽIV.SVĚTŮ!

(...) Základní idea celé knihy je jednoduchá: V tradiční společnosti i v klasické, organizační, pevné modernitě bylo základním problémem uchránit individuuum před všudypřítomnými, nekompromisními, často opresivními tlaky společnosti. Tato emancipace se zdařila natolik, že člověk je stále více osvobozen nejen od utlačivých vztahů, ale od jakýchkoliv společenských vazeb. Společnost se stáhla někam do pozadí a člověk zde stojí sám a je na něm, dokáže-li svoji emancipaci oslavovat jako nebývalou svobodu, či se pod ní naopak hroučí v nebývalém osamocení.. (...) Líčí nejzazší triumf individualismu, jenž spočívá v tom, že společnost svým členům již téměř nic nenařizuje, zároveň však vůbec za nic neručí. Člověk se od společnosti osvobozuje natolik, že už nemůže doufat, že by své trable mohl kdy změnit s její pomocí. Nezbývá mu, než čelit jim jen sám za sebe, což by bylo férové v případech, že by rizika nebyla produkována systémově. (...)